

Z dala od wojny

Jak pracować z dzieckiem uchodźczym na zajęciach z języka angielskiego w ramach programu Teaching English in Poland?

Z dala od wojny

Jak pracować z dzieckiem uchodźczym na zajęciach z języka angielskiego w ramach programu Teaching English in Poland?

Z dala od wojny

Warszawa 2023
ISBN 978-83-954635-3-2

Publikacja bezpłatna

Autorzy: dr Grażyna Czetwertyńska, prof. UW, dr hab. Alicja Gałązka, prof. UŚ,
Urszula Majcher-Legawiec, Anna Machocka, Ulyana Buzenko, Aleksandra Kujawska

Redaktor prowadzący oraz redakcja i korekta językowa: dr Anna Grabowska

Współpraca redakcyjna: Małgorzata Janaszek-Bazanek

Projekt graficzny, skład, ilustracje: Paweł Kłudkiewicz

Fotografie: The Kosciuszko Foundation – Fundacja Kościuszkowska Polska

Wydawca i realizator programu:
The Kosciuszko Foundation Poland – Fundacja Kościuszkowska Polska
ul. Kopernika 11/8, 00-359 Warszawa
email: teip.pl@thekf.pl
www.kfpoland.org

Przygotowanie publikacji było możliwe dzięki dotacji finansowej otrzymanej w roku 2022 z Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji w ramach projektu pt.: „Edukacja językowa jako ważny element rozwoju kompetencji kluczowych uczestników programu TEIP w kontekście wyzwań edukacyjnych w Polsce 2022.”

Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko autorów i FRSE nie ponosi odpowiedzialności za jej treść.

Niniejsza publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
– Użycie niekomercyjne 4.0 Międzynarodowe

Wprowadzenie

Po inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku Fundacja Kościuszkowska zaprosiła na letnie obozy językowe programu Teaching English in Poland dzieci z Ukrainy. Były to zarówno dzieci z rodzin, które opuściły kraj ogarnięty wojną, jak i uczniowie mieszkający w zachodniej części Ukrainy, stosunkowo blisko granicy, przyjeżdżające do Polski na krótkie wakacje z dala od wojny. Tak naprawdę nie były od tej wojny daleko. Dlatego tytuł niniejszej publikacji jest trochę na wyrost. Ma podkreślić intencje organizatorów i amerykańskich nauczycieli, którzy chcieli pomóc chociaż na chwilę o wojnie zapomnieć.

Doświadczenie obozów TEIP w pracy z dziećmi o szczególnych potrzebach edukacyjnych pozwoliło mieć nadzieję, że uda się to trudne zadanie. W poszukiwaniu sposobów na zapewnienie dzieciom dobrych, spokojnych i w dodatku użytecznych dla nich wakacji nauczyciele nie byli sami. Wspierali ich psychologowie i wychowawcy z Polski i USA. Od początku wiedzieliśmy, że atmosfera życzliwości, otwartości i tolerancji, od dawna praktykowane i pielęgnowane w programie TEIP, będą ogromnie pomocne.

Ulyana Buzenko, autorka jednego z tekstów, towarzyszyła ukraińskim nastolatkom w dwóch edycjach programu. Pisze o poszukiwaniu radości, przyjaźni i spokoju. Wielu uczestników obozów doświadczyło wojny, wielu straciło kontakt z przyjaciółmi, wielu było nawet w czasie obozu budzonych telefonicznymi ostrzeżeniami przed bombardowaniem. Trudno było oddalić się od wojny, dlatego ukraińscy uczestnicy tak bardzo doceniali nawet chwilowe poczucie bezpieczeństwa, możliwość udziału w atrakcyjnych zajęciach i zabawach.

Udział uczniów z Ukrainy był wyzwaniem dla kadry polskiej i amerykańskiej, ale też ważnym doświadczeniem dla uczniów polskich. Otwartość na inną kulturę, umiejętność współpracy, nawiązywania dobrych relacji, uczenia się od siebie są kluczowymi umiejętnościami, które także zapisane są wśród celów TEIP. Ponadto są to doświadczenia możliwe do wykorzystania w całorocznej pracy w szkołach, w których coraz częściej mamy do czynienia z uczniami migrantami.

W artykule Urszuli Majcher-Legawiec znajdujemy informacje na temat teoretycznych podstaw pracy z dziećmi w sytuacji kryzysowej, z doświadczeniem migracji. Niektóre z nich znajdują szczególne zastosowanie na obozach TEIP. Tak jest na przykład z pedagogiką przygody, możliwością „przełączenia się” z trybu przetrwania na tryb rozwoju osobistego. Rozwój osobisty i możliwość odnoszenia sukcesów to codzienność wakacji z TEIP, tak samo jak życzliwość, uśmiech i gotowość do pomagania sobie podczas wspólnych zajęć. Dowody i przykłady, na ile udało się osiągnąć założone cele, można znaleźć w komentarzach uczestników i filmach o edycji TEIP 2023, do których obejrzenia zachęcam.

Grażyna Czetwertyńska

prezes Fundacji Kościuszkowskiej Polska

Spis treści

- **O PROGRAMIE TEACHING ENGLISH IN POLAND** 8
Aleksandra Kujawska
- **NAUCZANIE I UCZENIE W OBlicZU KONFLIKTU** 14
Alicja Gałązka
- **JESTEM TUTAJ, BO NIE MOGĘ BYĆ U SIEBIE** 18
Urszula Majcher-Legawiec
- **PROCES INTEGRACJI W PRAKTYCE. WYBRANE NARZĘDZIA, KONCEPCJE I INSTRUMENTY WSPARCIA** 22
Urszula Majcher-Legawiec
- **PROJEKT SPRĘŻYNA, CZYLI WSPARCIE MŁODZIEŻY Z DOŚWIADCZENIEM MIGRACYJNYM I UCHODŹCZYM** 26
Anna Machocka
- **ODNALEŹĆ RADOŚĆ. UDZIAŁ UKRAIŃSKICH UCZNIÓW W OBOZACH TEIP** 30
Ulyana Buzenko

O programie Teaching English in Poland

Aleksandra Kujawska

Program Teaching English in Poland (TEIP) realizowany przez Fundację Kościuszkowską to forma promocji języka angielskiego wśród polskiej młodzieży – propozycja wypoczynku połączonego z doskonaleniem znajomości języka angielskiego oraz poznawaniem elementów kultury Stanów Zjednoczonych. Formuła półkolonii letnich lub obozów stacjonarnych pozostaje w zasadzie niezmienną od niemal 30 lat: przez 2 tygodnie wakacji dajemy możliwość szlifowania języka angielskiego pod okiem doświadczonych amerykańskich nauczycieli. Przed południem zazwyczaj odbywają się zajęcia w grupach utworzonych według poziomu znajomości języka i wieku, natomiast czas popołudniowy to zajęcia warsztatowe w grupach skupiających młodzież o podobnych zainteresowaniach i uzdolnieniach.

Amerykańscy nauczyciele i ich asystenci prowadzą interaktywne zajęcia w języku angielskim pozwalające polskiej młodzieży wzbogacać słownictwo związane z kulturą, historią, geografią, zwyczajami i tradycją USA. To czas, kiedy młodzi ludzie uczą się opowiadać o swoich emocjach, wyrażać swoje opinie oraz dyskutować o piosenkach czy filmie. Można rozmawiać w zasadzie na każdy temat. Warunek jest jeden: trzeba mówić po angielsku.

Amerykańskich nauczycieli rekrutuje zespół Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku. To proces otwarty, którego istotnym elementem jest pomysł na naukę języka angielskiego. Na zajęciach językowych kładziemy nacisk na rozwijanie i doskonalenie umiejętności komunikacyjnych, a przede wszystkim na przełamywanie barier w mówieniu po angielsku.

Największą korzyścią udziału w programie TEIP jest nauka bez presji, jaką narzuca szkoła. Uczniowie uczą się tak dużo przez

dwa tygodnie, jednocześnie nie zdają sobie sprawy, że zdobywają wiedzę. Stawiamy na praktyczne wykorzystanie języka angielskiego – tak naszą metodę pracy opisuje Kristin Miller, liderka wolontariuszy TEIP.

Dążymy do tego, aby obozy realizowane w ramach programu TEIP były efektem ścisłej współpracy polskich i amerykańskich zespołów. To pozwala na wprowadzenie zmian jakościowych zarówno w metodyce nauczania języka, jak i w przygotowaniu kadry polskiej i amerykańskiej do wspólnej pracy na obozie. To również owocuje lepszymi rezultatami kształcenia i zwiększa zadowolenie uczniów oraz rodziców. Mamy nadzieję, że w efekcie zwiększy się zainteresowanie innych ośrodków przystąpieniem do programu TEIP i że obozy staną się atrakcyjną ofertą dla wolontariuszy, którzy będą mogli w ich trakcie doskonalić swoje umiejętności językowe, wielokulturowe i tzw. umiejętności miękkie.

Na każdy obóz językowy przyjeżdża do Polski kilkunastoosobowa ekipa nauczycieli i asystentów z USA. Na jej czele stoi lider odpowiedzialny za przygotowanie programu nauczania języka oraz za jego sprawną realizację. Za całokształt pracy na obozie odpowiada kierownik obozu ze strony polskiej. Jemu też podlega kadra polskich wychowawców i nauczycieli.

Od 2018 roku TEIP jest poddawany gruntownym zmianom. Przede wszystkim dostosowujemy go do dynamicznie zachodzących w Polsce zmian społecznych i ekonomicznych. Naukę angielskiego staramy się oferować przede wszystkim uczniom spoza ośrodków wielkomiejskich – tam, gdzie możliwości kontaktu z żywym językiem są znacznie ograniczone. Zespół Fundacji Kościuszkowskiej Polska nie tylko stara się nawiązać współpracę z kolejnymi szkołami lub organizacjami społecznymi, lecz także

systematycznie standaryzuje programy nauczania, ewaluację oraz warunki udziału uczniów i wolontariuszy. Można zaryzykować stwierdzenie, że program TEIP jest w ciągłym procesie zmian, co jest oczywiste, jeśli weźmiemy pod uwagę, że uczymy o dwóch krajach (Polsce i USA), których społeczeństwo, kultura i sytuacja gospodarcza dynamicznie się zmieniają.

GLÓWNE CELE PROGRAMU TEIP

Wymiana kulturowa:

- umożliwienie dzieciom i młodzieży z Polski, znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej, zanurzenia się w języku angielskim i amerykańskiej kulturze;
- zapoznanie polskich dzieci i młodzieży z różnymi aspektami amerykańskiego życia i kultury;
- zapoznanie amerykańskich nauczycieli z Polską oraz jej kulturą, historią i tradycjami - w nadziei, że ich wiedza i wrażenia zostaną przekazane ich uczniom, rodzinom, przyjaciołom i społecznościom w Stanach Zjednoczonych;
- zachęcanie lokalnych społeczności w Polsce do goszczenia amerykańskich wolontariuszy i dzielenia się z nimi własnymi doświadczeniami;

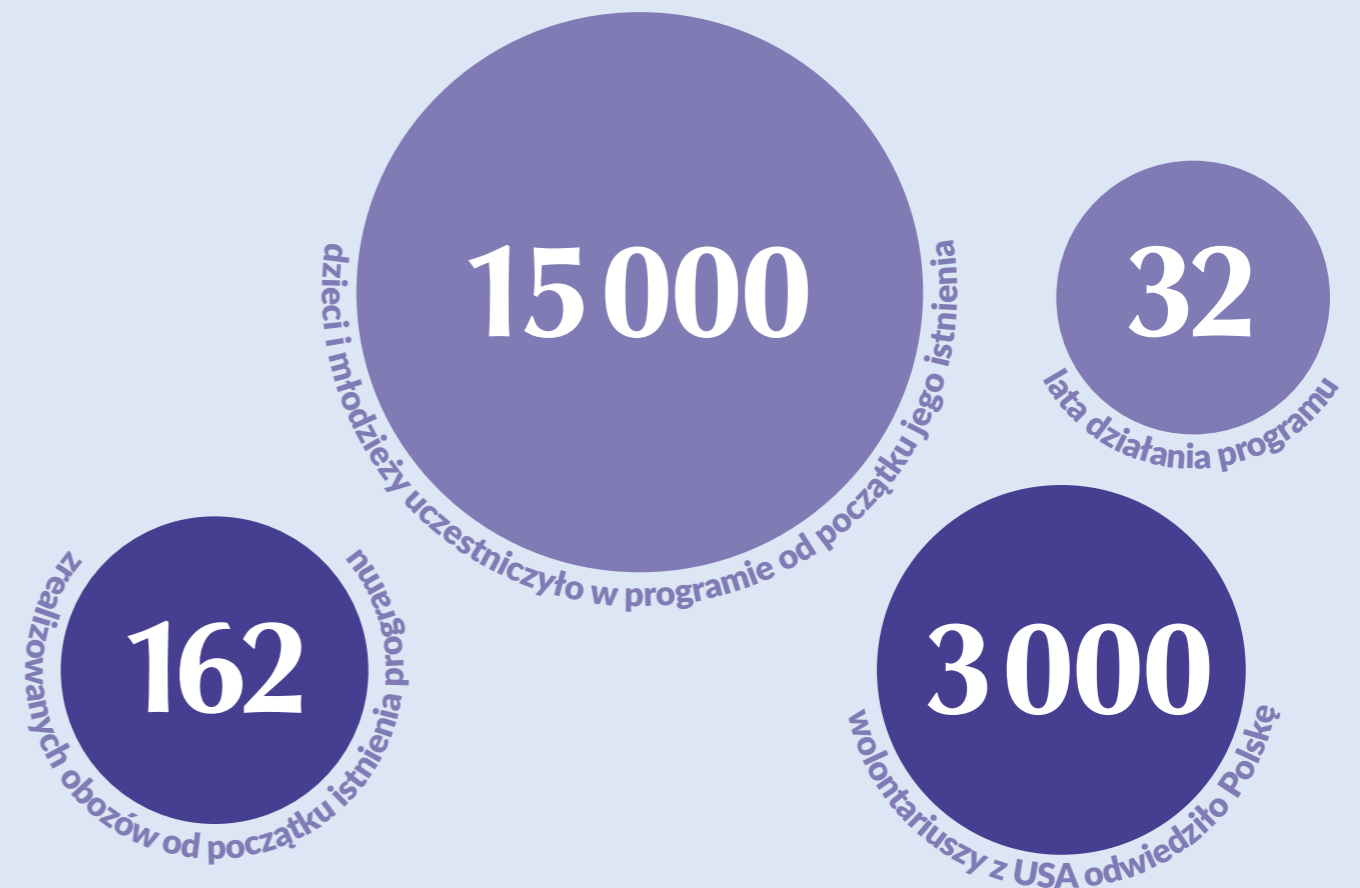
• promowanie otwartego podejścia do różnorodności kulturowej i społecznej zarówno wśród społeczności polskiej, jak i amerykańskiej.

Rozwijanie umiejętności społecznych uczestników obozów:

- kształcenie postaw obywatelskich i kompetencji interkulturowych, w tym dyplomacji społecznej, świadomości i ekspresji kulturowej oraz odpowiedzialności i zaangażowania;
- rozwijanie kluczowych kompetencji przyszłości takich, jak: współpraca, rozwiązywanie problemów, kreatywność, innowacyjne myślenie, przedsiębiorczość, sprawczość, autonomia.

Rozwijanie umiejętności językowych:

- zapewnienie polskim dzieciom i młodzieży różnorodnych doświadczeń z językiem angielskim w amerykańskim kontekście kulturowym;
- doskonalenie i rozwijanie umiejętności komunikacyjnych uczestników obozu;
- aktywowanie wszystkich sprawności językowych do interaktywnej komunikacji w języku angielskim;

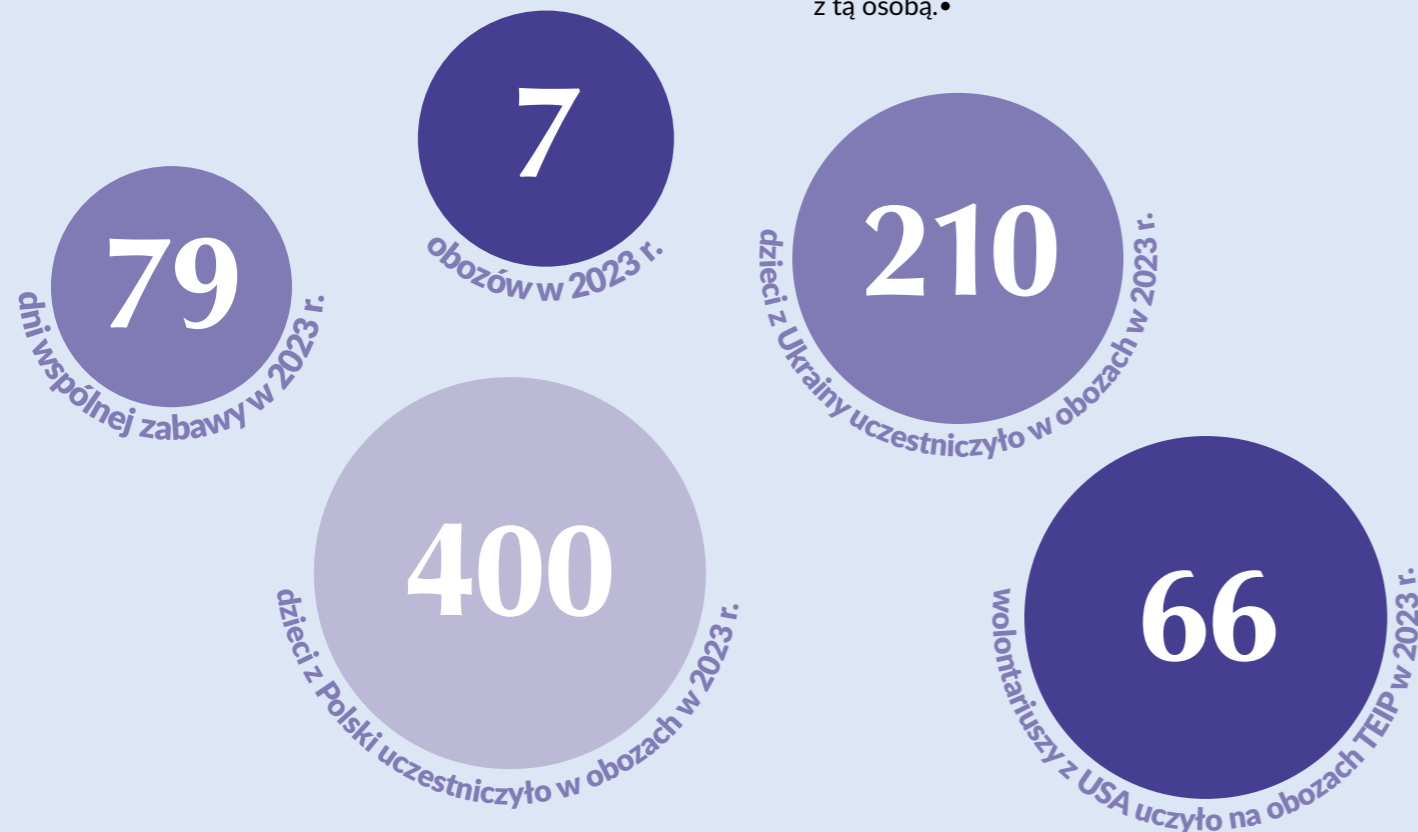
- zapewnienie interdyscyplinarnych możliwości uczenia się, które wykorzystują język angielski jako narzędzie do rozwijania umiejętności polskich obozowiczów w matematyce, naukach ścisłych, technologii, sporcie, muzyce, literaturze i sztuce;
- rozwijanie pewności siebie uczniów w postępowaniu się językiem angielskim na co dzień.

Rozwój zawodowy nauczycieli:

- doskonalenie kompetencji dydaktycznych i metodycznych polskiej i amerykańskiej kadry obozów językowych;
- wzajemne uczenie się i obserwacje stosowanych metod nauczania;
- nawiązywanie kontaktów pomiędzy polskimi i amerykańskimi edukatorami w celu rozwijania współpracy oraz kompetencji międzykulturowych zarówno edukatorów jak i obozowiczów;
- umożliwienie polskim nauczycielom i asystentom podnoszenia poziomu biegłości w języku angielskim;
- tworzenie, aktualizacja i rozwój zasobów dydaktycznych, które mogą być wykorzystywane i adaptowane przez kadrę obozów TEIP oraz innych nauczycieli języka angielskiego.

Główne zasady współpracy w programie Teaching English in Poland:

1. Zapewnienie odpowiedniej infrastruktury do prowadzenia zajęć w grupach nie większych niż 20 uczniów.
2. W przypadku obozów stacjonarnych - zapewnienie miejsc noclegowych, odpowiedniego wyposażenia sanitarnego oraz stołówki dla uczniów oraz kadry polskiej i amerykańskiej.
3. Zapewnienie materiałów edukacyjnych i pomocy naukowych oraz pomocy/artykułów plastycznych ustalonych wcześniej przez obie strony.
4. Zapewnienie transportu dla grupy wolontariuszy ze Stanów Zjednoczonych z lotniska i na lotnisko w drodze powrotnej.
5. Zapewnienie ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej dla kadry amerykańskiej.
6. Zorganizowanie 3-dniowej wycieczki dla wolontariuszy z USA po zakończeniu zajęć językowych i opłaceniu wszystkich kosztów tej wycieczki.
7. Zapewnienie udziału polskich wychowawców, najlepiej nauczycieli języka angielskiego.
8. Wyznaczenie polskiego nauczyciela, który będzie pracował jako kierownik kadry polskiej i umożliwienie kierownikowi kadry amerykańskiej kontaktu z tą osobą.

GLOSARIUSZ PROGRAMU TEACHING ENGLISH IN POLAND

Liderzy amerykańscy

Doświadczeni wolontariusze programu TEIP, którzy kierują pracą amerykańskiej kadry na poszczególnych obozach. Odpowiadają za komunikację ze stroną polską, współpracują z Fundacją Kościuszkowską w trakcie przygotowań do obozów oraz nadzorują ich przebieg.

Wolontariusze

Amerykańscy ochotnicy różnych profesji, posiadający wielorakie talenty, przyjeżdżający do Polski w czasie wakacji, by uczyć języka angielskiego oraz aktywnie spędzać czas z polskimi uczniami. Wśród nich wymienić można dużą grupę nauczycieli i studentów przygotowujących się do zawodu nauczyciela, ale też szefów kuchni, dziennikarzy, nauczycieli jogi czy emerytowanych agentów FBI. Podczas obozu TEIP wolontariusze nie tylko prowadzą zajęcia dydaktyczne, ale również sportowe, artystyczne, lekcje gotowania a czasem także uczą zdejmowania odcisków palców.

Polscy organizatorzy

Szkoła/jednostka samorządu terytorialnego/organizacja pozarządowa odpowiedzialna za przygotowanie obozu TEIP w Polsce, jego organizację i kontakty z Fundacją Kościuszkowską.

Polska kadra

Polscy nauczyciele współpracujący z amerykańskimi wolontariuszami podczas obozu TEIP. Prowadzą zajęcia z uczestnikami, organizują zajęcia sportowe i artystyczne oraz wspaniałe wycieczki i inne wydarzenia. To doświadczeni dydaktycy z wielkim sercem do nauczania.

Obóz językowy TEIP

Kilkanaście dni dobrej zabawy i nauki języka angielskiego z wolontariuszami i nauczycielami z USA oraz Polski. Aktywny wypoczynek i nauka języka przez całą dobę, nawet podczas posiłków, zabawy i czasu wolnego.

Podejście zadaniowe do nauki języka angielskiego

Polega na „zanurzeniu” ucznia w języku obcym poprzez inicjowanie i aranżowanie zadań, projektów, które wymagają ciągłej komunikacji z innymi uczestnikami i nauczycielami. Uczniowie przełamują strach przed mówieniem dzięki prostym interakcjom w ciągu całego dnia. Rozmawiając z amerykańskimi wolontariuszami na temat zainteresowań, przebiegu dnia czy nawet prosząc o podanie solniczki na stołowie – cały czas ćwiczy się język angielski!

Asystenci nauczycieli

Studenci, którzy prowadzą zajęcia razem z bardziej doświadczonymi kolegami, ucząc się pracy nauczyciela.

Wycieczka po obozie TEIP dla amerykańskich wolontariuszy

Po zakończonym obozie TEIP amerykańscy wolontariusze jadą na zasłużony wypoczynek w formie kilkudniowej wycieczki, by zobaczyć jeszcze więcej zachwycających polskich krajobrazów, historycznych monumentów i pełnych życia miast!

“

Nie ma tematu trudniejszego niż proces prawdziwej integracji, tworzenie społeczności, nawiązywanie przyjaźni w środowisku różnorodnym językowo, kulturowo, religijnie. [...] Integracja musi być procesem wielotorowym: wiem, kim jestem, wiem, kim jesteście, wiem, kim jesteście. Nie chodzi o dopasowanie się kogoś do innych, ale o odnalezienie swojego miejsca.

Anna Machocka
koordynatorka projektu „Sprężyna”

TEACHING
ENGLISH
IN POLAND

TEACHING
ENGLISH
IN POLAND

Nauczanie i uczenie w obliczu konfliktu

Alicja Gałązka

Nauczyciele muszą wiedzieć, jak działać w kryzysowej sytuacji, jaką jest wybuch wojny, jak wspierać uczniów, którzy nagle pojawili się w ich klasach i jak zintegrować ich z resztą grupy.

Po trzech latach pandemii Covid-19, sytuacja w Ukrainie znów postawiła wszystkich na równe nogi, budząc niepewność i stres. Pandemia odcisnęła dewastującą piętno na zdrowiu psychicznym ludzi na całym globie, a wiadomości o wojnie tylko wzmogły uczucie strachu i zintensyfikowały napięcia.

Ludzie żyjący z dala od konfliktu na Ukrainie zastanawiali się, czemu sytuacja mająca miejsce tak daleko od nich, tak niekorzystnie wpływa na ich zdrowie psychiczne. Częściowo można wytłumaczyć to faktem, że nasze mózgi mając za zadanie nas chronić, zaprojektowane są do ciągłego analizowania potencjalnych zagrożeń. Może to prowadzić do nieustającego przeszukiwania wiadomości z zamiarem przygotowania się na najgorsze – tzw. *doom scrolling*.

Wojny w oczywisty sposób rodzą przemoc. Ludzie cierpią z powodu depresji, lęków, stresu pourazowego, choroby dwubiegunowej, schizofrenii (wg raportu przygotowanego przez WHO). Wybuch wojny w Ukrainie wpłynął na nas wszystkich i będzie wpływał jeszcze przez długi czas. Zrozumiałym jest odczuwanie różnych trudnych emocji, zmartwień i lęków. Strach jest naturalnym stanem, który ostrzega ludzi przed niebezpieczeństwami i zagrożeniami (Jüttemann, 2013). Uczucie lęku ostrzega ciało, wywołując reakcję stresową, która zwiększa wyrzut adrenaliny. Człowiek ocenia niebezpieczeństwo danej sytuacji i możliwe działania, aby móc podjąć odpowiednie działania obronne.

Te z kolei zazwyczaj składają się z takich reakcji, jak: ucieczka, oczekiwanie czy atak. Zarówno fizyczne jak i emocjonalne symptomy lękowe mogą powodować ataki paniki. Efekty fizyczne/somatyczne uwidaczniają się na różne sposoby: trudności w złapaniu oddechu, uczucie paniki, bóle w klatce piersiowej, nieregularne lub przyspieszone tętno, bóle brzucha, niestrawność, ból głowy, bezsenność i wiele innych. Ze strony psychologicznej mogą one powodować zaburzenia dysocjacyjne, takie jak: depersonalizacja i hibernacja emocjonalna – poczucie nierealności, odłączenia oraz, nierzadko, niemożliwość odczuwania emocji.

Porównując dramatyczne wydarzenia w Ukrainie, stan psychiczny mieszkańców innych krajów może wydawać się mało znaczący. Ludzie odczuwają poczucie winy, wynikające z faktu, że nasze życia pozostały niezmiennione. Może to prowadzić do bardzo niebezpiecznego syndromu uprzywilejowanych, który często skutkuje ignorowaniem własnych potrzeb i zaniedbywaniem zasobów. Wpadnięcie w pułapkę poczucia winy sprawia, że jesteśmy niezdolni do działania.

Wojna w Ukrainie dewastująco wpływa na rodziny, a szczególnie dzieci w różnym wieku. Od lutego 2022 roku ludzie desperacko szukają bezpieczeństwa. Wielu z nich je znajduje, co przekłada się na wpływ ukraińskich uczniów do szkół w Europie.

Nauczyciele muszą wiedzieć, jak działać w tak kryzysowej sytuacji, jak wspierać

uczniów, którzy nagle pojawili się w ich klasach i jak zintegrować ich z resztą grupy. Nie jest to łatwe zadanie zwłaszcza, że każdy uczeń jest inny, ma inne potrzeby. Nauczyciele muszą wykazać się empatią, taktem i pedagogiczną intuicją.

Co zatem możesz zrobić jako nauczyciel? Należy zastanowić się, jak komunikować się bez użycia słów. Ukraińscy uczniowie mogą mieć problem ze zrozumieniem nauczyciela oraz rówieśników. Dobrze jest polegać na niewerbalnych strategiach komunikacyjnych, takich jak rysunki lub pantomima. Możesz poprosić uczniów, aby wykorzystali kolor, symbol lub grafikę, która obrazuje ich uczucia:

- Uczniowie mogą przekazać swoje uczucia za pomocą kart lub gestów;
- Możecie stworzyć „pudełko strachów”, do którego każdy może wrzucić karteczkę opisującą lub obrazującą lęk, z którym się teraz zmagają;
- Możesz użyć obrazków lub opowiadań, aby pomóc dzieciom zrozumieć ważne pojęcia i zrozumieć innych;
- Spróbuj zaplanować zajęcia z odgrywaniem ról, używając metafor i symboli, aby omówić trudne tematy;
- Stwórz „słoił wdzięczności”, do którego uczniowie i nauczyciele mogą wrzucić przemyślenia opisujące, za co są wdzięczni (małe rzeczy, których doświadczają każdego dnia).

Ważne jest, aby znaleźć czas na wysłuchanie dziecka, kiedy tego potrzebuje, bez nalegania. Czasami uczniowie nie będą chcieli rozmawiać – mogą być w stanie emocjonalnej hibernacji lub nie chcą wracać do przykrych wspomnień, z którymi już sobie poradzili. Najlepiej powstrzymać się od przypuszczeń na temat przeżyć dziecka i dać mu do zrozumienia, że jest się otwartym na rozmowę w razie potrzeby. Zawarcie kontraktu w klasie, zawierającego jasne zasady, które mogą być przywołane w sytuacjach kryzysowych w klasie, może być pomocne, tak samo jak bycie elastycznym

dr hab. Alicja Gałązka, prof. UŚ Psycholog, lingwista, licencjonowany coach, trener oraz pedagog. Pracownik naukowy Uniwersytetu Śląskiego. Ekspertka z zakresu dramy – metody wykorzystywanej w edukacji, treningach interpersonalnych, zarządzaniu oraz terapii. Założycielka oraz dyrektor Centrum Edukacyjnego FUTURE. Koordynatorka dwóch sekcji Psychologii in ELT oraz Drama in ELT w IATEFL Poland.

i tolerancyjnym w zakresie, w jakim jest to możliwe.

Tak jak w przypadku wszystkich trudnych tematów, nauczyciele powinni być świadomi emocjonalnego wpływu, jaki przebyte doświadczenia wywierają na uczniów. W związku z tym, musimy uważnie przyglądać się dzieciom, których członkowie rodzin nadal przebywają w regionach objętych walkami i które obawiają się wpływu wojny na ich dalsze życie. Nauczyciele muszą zapewniać bezpieczną przestrzeń, w której uczniowie mogą przeżywać swoje emocje, zadawać pytania oraz otrzymywać niezbędny do zrozumienia obecnych wydarzeń kontekst. Zauważanie ich mocnych stron, dumy z własnej kultury, niezłomności oraz wkładu, jaki wnoszą do społeczności szkolnej, również będzie bardzo pomocne. Jest to niezwykle wymagająca sytuacja dla nas wszystkich i nikt, a zwłaszcza nauczyciele, nie poradzi sobie z rozwiązaniem wszystkich różnorodnych problemów, bez uprzedniego zadbania o siebie. W stresujących sytuacjach potrzebujemy dużo dobrej energii, aby ubezpieczyć swój organizm i sferę emocjonalną. Niesamowicie ważne jest, aby nauczyć się, jak budować swoją odporność emocjonalną, czasem nazywaną sprawnością emocjonalną. Jest to umiejętność emocjonalnego dojścia do siebie po doświadczeniu stresującej sytuacji. Po pierwsze, należy zaakceptować uczucia i myśli, które pojawiają się w naszej głowie – wszystkie są ważne, nawet te najtrudniejsze. Akceptacja pozwala nam poradzić sobie z trudnymi sytuacjami. Trzeba wymijać pułapki myślowe, takie jak myślenie katastroficzne lub tunelowanie poznawcze. Nie można żyć myślami. Należy chwycić chwilę, docenić małe rzeczy i kontrolować to, nad czym jesteśmy w stanie zapanować. Takie podejście daje nam poczucie sprawczości. Ważnym jest, by pamiętać, że nie można pomagać innym bez zadbania o swoje potrzeby i wyrozumiałości względem siebie. Pozwól sobie prosić o pomoc i uwierz w moc dobra. •

Tekst powyższego artykułu został napisany przez autorkę na zlecenie OUP Global po przeprowadzonym w lutym 2022 roku, we współpracy z Ministerstwem Edukacji Ukrainy, webinarium dla nauczycieli z brytyjskich szkół, do których zaczęli napływać ukraińscy uczniowie: [https://teaching-learning-in-the-face-of-conflict/](https://teachingenglishwithoxford.oup.com/2022/06/27/teaching-learning-in-the-face-of-conflict/)

“

W TEIP nie chodzi tylko o kształcenie umiejętności językowych, ale również dbanie o wymianę kulturową i rozwój osobisty. Poziom mojej empatii, zrozumienia i sympatii do nauczycieli, uczniów oraz co najważniejsze, mieszkańców Ukrainy, podniósł się jeszcze bardziej. Program pokazał mi, że ludzka dobroć może zaleczyć wiele serc, również twoje własne.

Angelique Marya Bolding
wolontariuszka na obozie TEIP
w Baszni Dolnej

Jestem tutaj, bo nie mogę być u siebie

Urszula Majcher-Legawiec

Zrozumienie sytuacji dziecka/osoby/rodziny/społeczności z doświadczeniem uchodźstwa wymaga – z jednej strony – empatii, z drugiej – wiedzy.

Biografia dziecka z doświadczeniem uchodźstwa jest biografią nagłego zwrotu. Zwrotu nieoczekiwanego i odpowiedzialnego za nowe emocje, nieproporcjonalne w swej sile i wektorze do psychiki dziecka i zagrażające zdrowiu. Sposób postrzegania sytuacji jest adekwatny do dziecięcych doświadczeń i możliwości poznawczych. Sama sytuacja – nie.

Rozdźwięk między tym, z czym dziecko uchodźcze może sobie dać radę, a z czym musi sobie dawać radę, to wyzwanie dla każdego dorosłego. W przypadku dziecka, które trafia do szkoły, tym dorosłym jest każdy nauczyciel, wychowawca i – w wielu szkołach – asystent międzykulturowy. Ich rola może być tym ważniejsza, im większy kryzys przechodzi rodzina uchodźcza.

Zrozumienie sytuacji dziecka/osoby/rodziny/społeczności z doświadczeniem uchodźstwa wymaga – z jednej strony – empatii, z drugiej – wiedzy. Z tego drugiego powodu warto jest poznać koncepcję zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego w sytuacjach kryzysowych, czyli MHPSS (ang.: *Mental Health and Psychosocial Support*). MHPSS to termin używany w Wytycznych Stałego Komitetu Międzyagencyjnego (IASC) dotyczących zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego w sytuacjach kryzysowych, który odnosi się do interwencji obejmujących wszelkie wsparcie, okazywane ludziom w celu ochrony i promowania dobrego samopoczucia, zapobiegania chorobom psychicznym i ich leczenia. Koncepcję MHPSS przedstawia piramida interwencji zamieszczona na str. 20.

Opracowana przez IASC koncepcja wsparcia zdrowia psychicznego dotyczy w pierw-

szej kolejności sytuacji kryzysowych, jednak z powodzeniem można korzystać z tej koncepcji także w warunkach nie lub przedkryzysowych, zwłaszcza jeśli pracujemy w środowisku osób/dzieci z doświadczeniem migracji. Doświadczenie migracji wymieniane jest często jako kontekst ryzyka, a migranci, uchodźcy i ludzie w drodze wskazywani są jako grupa zagrożona marginalizacją¹. Działania obejmujące wsparcie zdrowia psychicznego ciągle wydają się w polskiej szkole niewystarczające. Konsekwencje braku wsparcia mogą być szczególnie dotkliwe w przypadku dzieci i młodzieży, ponieważ zaburzają rozwój poznawczy, emocjonalny, społeczny i fizyczny oraz mogą mieć niekorzystny wpływ na ich przyszłość, w tym na biografię edukacyjną. Dotyczy to w równym stopniu tzw. środowiska przyjmującego, a więc uczniów polskich w polskiej szkole, jak i uczniów z doświadczeniem migracji lub uchodźstwa. Szkoła jest podmiotem, który skutecznie może podejmować działania wspierające zgodnie z podejściem socjokulturowym, społecznym i edukacyjnym. Jest do tego wsparcia zobowiązana przepisami prawa oświatowego² i powinna to wsparcie różnicować i prowadzić procesowo (nie incydentalnie). O tym, jak komunikować procesy wsparcia i o odpowiedzialności za komunikację, mówi, między innymi, dokument „Kluczowe koncepcje i najlepsze praktyki w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego (MHPSS)”³. Z uwagi na zadania realizowane w systemie edukacji, działania szkoły (nauczycieli, pedagogów i psychologów szkolnych, asystentów międzykulturowych oraz komi-

tetów rodzicielskich) powinny skupiać się na drugim i ewentualnie trzecim poziomie interwencji – na społecznym i rodzinnym wsparciu oraz wsparciu ukierunkowanym, niespecjalistycznym realizowanym przez przeszkolonych nauczycieli. Wsparcie w tych obszarach sprzyjać będzie budowaniu rezyliencji dzieci i młodzieży, a więc umiejętności pozytywnej adaptacji, budowania więzi społecznych oraz skutecznego radzenia sobie z przeciwnościami i ze stresem o dużym nasileniu⁴.

Rezyliencja jest umiejętnością, która daje jednostce ochronę – wspiera funkcjonowanie i dobrostan. Jednocześnie stwarza szansę rozwoju, zwłaszcza przy wsparciu społecznym – pomimo zewnętrznych trudności. Uważne i przemyślane działania w zakresie wsparcia psychospołecznego i integracji mogą prowadzić do powstania relacji opartych na zaufaniu. Kluczową rolę przypisujemy w tej koncepcji osobom dorosłym, które muszą zbudować swoją wiarygodność w oczach uczestników: asystentom międzykulturowym, a więc osobom, które znają język i kulturę kraju pochodzenia dziecka oraz język i kulturę kraju pobytu/edukacji oraz nauczycielom. Poczucie bezpieczeństwa, zaufanie i wiarygodność mogą sprzyjać procesowi pogłębionej diagnozy potrzeb dziecka. Zajęcia grupowe, realizowane wspólnie w środowisku różnicowanym językowo i kulturowo mogą poprawić samopoczucie każdego uczestnika dzięki zaangażowaniu w realizację zadań dostosowanych stopniem trudności do możliwości intelektualnych i psychofizycznych. Poczucie włączenia i przynależności pomoże uczestnikom odbudować poczucie sprawstwa, wzmocni więzi społeczne i zapewni poczucie zbiorowej tożsamości.

Nie bez znaczenia jest w tym przypadku równowaga pomiędzy podstawowymi procesami realizowanymi w szkole: nauczaniem, wychowaniem i opieką. Wspólnym mianownikiem dla wszystkich trzech z powodzeniem może być zabawa – realizowana w duchu pedagogiki przygody.

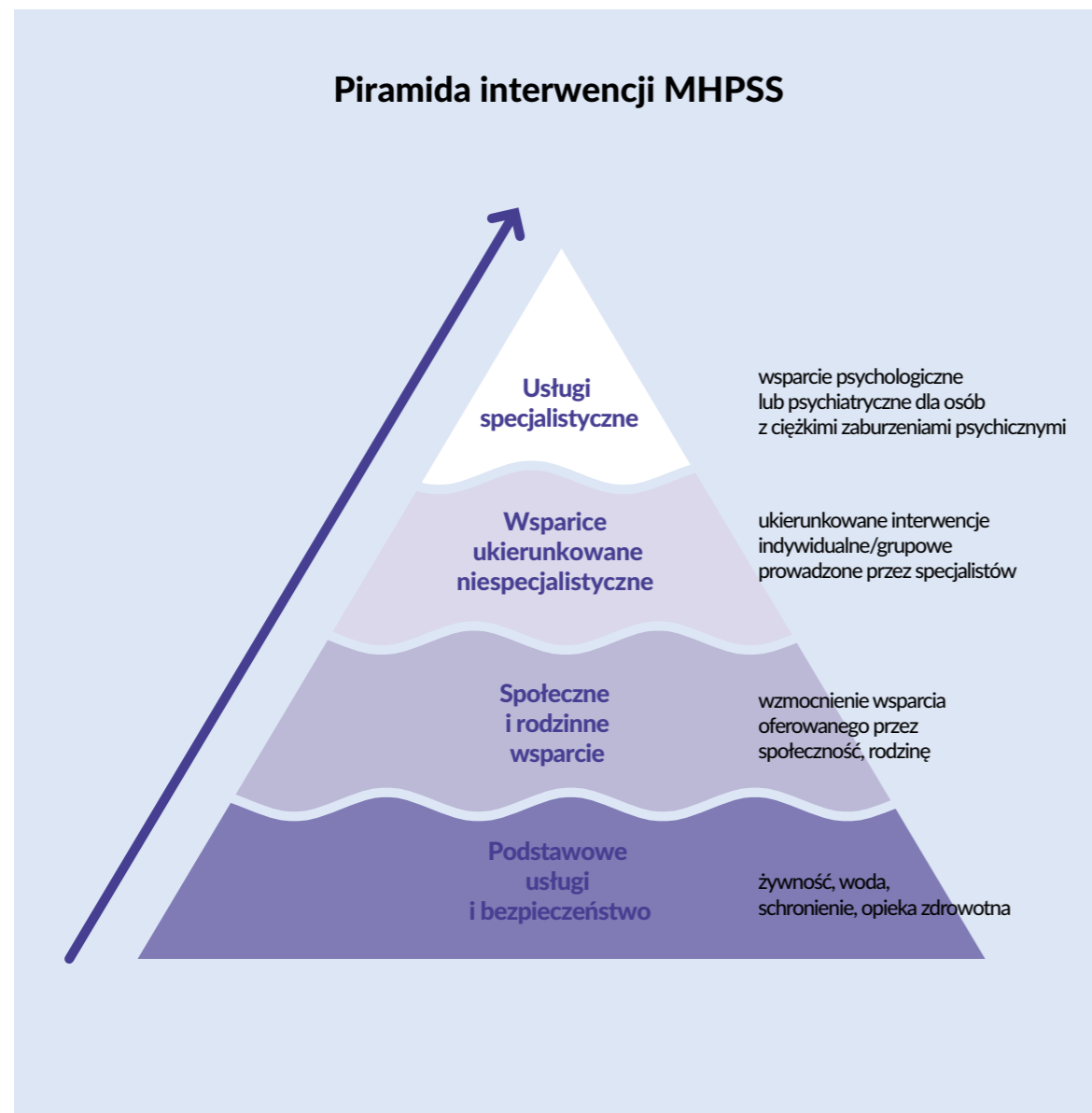
Pedagogika przygody, pedagogika outdoorowa, pedagogika przeżyć czy uczenie przez doświadczenie to określenia, które można traktować jako synonimy metody mającej swój początek w latach trzydziestych XX wieku. Uważany za ojca tej metody niemiecki pedagog Kurt Hahn (1886-1974) zwracał się do nauczycieli z następującymi postulatami:

1. Dajcie młodym ludziom okazję do odkrycia samych siebie.
2. Dbajcie o to, aby młodzi ludzie przeżyli porażkę i sukces.
3. Stwarzajcie/dawajcie czas do milczenia i miejsce do zebrań.
4. Ćwiczcie siłę wyobraźni, zdolności przewidywania i planowania⁵.

Realizacja tych postulatów wymagała odpowiednich metod, w tym między innymi gier, zabaw i eksperymentów, poprzez które rozwija się kompetencje osobiste i społeczne jednostki, takie jak komunikacja, współpraca, przyjmowanie ról w grupie, analiza i dopasowanie strategii działania do zamierzonego celu. Rozwój osobisty następuje w grupie i dzięki grupie, dlatego tak ważne jest, aby zajęcia te projektowane były jako zajęcia zespołowe i poza murami szkoły. Pedagogika przygody, edukacja outdoorowa uczy nieformalnie, w sposób przemyślany i zaplanowany co do kierunku, ale nie sposobu realizacji zadania. Kształtują postawy życiowe, sprzyjają budowaniu relacji i otwartości, zapewniają możliwość uczenia się kompetencji społeczno-emocjonalnych. Wśród najważniejszych celów możliwych do osiągnięcia dzięki pedagogice przygody można wskazać:

1. skonfrontowanie z problemem, konfliktem,
2. pomoc w zrozumieniu siebie i sytuacji,
3. podejmowanie inicjatyw i branie odpowiedzialności,
4. poczucie własnej wartości, godności,
5. urealnienie własnej samooceny,
6. nabycie świadomości własnego ciała i fizycznych możliwości,
7. praca nad wartościami,
8. uświadomienie sobie swojej roli i znaczenia w grupie,
9. rozwój osobowościowy, nabywanie dojrzałości⁶.

Elementem pedagogiki przygody jest „szansa na sukces”, nawet jeśli po drodze trzeba przeżyć porażkę. Sukces definiowany jest i przeżywany indywidualnie i – odpowiedzialnie projektowany – może mieć decydujące znaczenie dla „przełamywania się” z trybu przetrwania, charakterystycznego dla sytuacji kryzysowej (migracja, uchodźstwo) i na tryb rozwoju.

Rysunek piramidy interwencji MHPSS. Źródło: Kluczowe koncepcje i najlepsze praktyki w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego (MHPSS) - <https://data.unhcr.org/en/documents/details/92937>

Sukces wpływa na poczucie własnej wartości, bezpieczeństwa i – co niezwykle istotnie w sytuacji bycia „nowym” - przynależności do danej grupy. Dlatego wspólna przygoda, wspólne rozwiązywanie problemów i poszukiwanie rozwiązań sprzyjają procesowi integracji i mają zespołotwórczy charakter. Proces integracji realizowany w oparciu

o zasady pedagogiki przygody może przynieść jeszcze inne korzyści, w tym na przykład zredukować napięcia i stres (u każdego dziecka, nie tylko ten wywołany migracją czy uchodźstwem), przyspieszyć powrót do normalności, w tym zredukować lukę pomiędzy tym, z czym dziecko uchodźcze może sobie dać radę, a z czym musi sobie dawać radę. •

Urszula Majcher-Legawiec Nauczycielka, lektorka języka polskiego jako obcego. Doktorantka w ILS UW. W Krakowie realizuje szkolenia z zakresu edukacji międzykulturowej. Prezes Fundacji Wspierania Kultury i Języka Polskiego im. M. Reja. Autorka wielu programów i publikacji z zakresu integracji cudzoziemców.

“

Dzieci potrzebują wsparcia, zwłaszcza w czasie wojny. Chcą czuć, że ktoś może im doradzić, cieszyć się ich sukcesami. W końcu wciąż są dziećmi, gotowymi na poznawanie nowych i interesujących zagadnień. W związku z tym udział w takim projekcie jak program Teaching English in Poland może okazać się dla nich pewnego rodzaju terapią.

Ulyana Buzenko
ukraińska nauczycielka z obozu EFC/ TEIP w Olsztynku

Proces integracji w praktyce. Wybrane narzędzia, koncepcje i instrumenty wsparcia

Urszula Majcher-Legawiec

Wiele organizacji pozarządowych, w tym Fundacja Kościuszkowska w ramach programu Teaching English in Poland, podjęło działania zmierzające do wyposażenia nauczycieli, edukatorów, trenerów w kompetencje interkulturowe niezbędne do pracy w wielojęzycznej i wielokulturowej klasie i grupie.

Wstęp

W czerwcu 2020 roku ukazał się raport Najwyższej Izby Kontroli zatytułowany „Kształcenie dzieci rodziców powracających do kraju oraz dzieci cudzoziemców” będący wynikiem kontroli przeprowadzonych w MEN oraz w 24 szkołach podstawowych w Polsce w okresie 3 lat od roku 2017. Wnioski przedstawione w raporcie pokazują nieprzygotowanie polskiego systemu edukacji do przyjęcia do szkoły uczniów z doświadczeniem migracji, w tym brak działań w zakresie integracji interkulturowej. Trzy lata po publikacji ww. dokumentu oraz wybuchu wojny w Ukrainie w lutym 2022 roku, polscy nauczyciele mówią wprost: *nie mamy przygotowania do pracy w wielojęzycznej klasie, mamy trudności w ocenianiu i przygotowaniu uczniów z doświadczeniem migracji do egzaminów oraz trudności w komunikacji z uczniem cudzoziemskim i jego rodziną i nie wiemy, jak integrować uczniów z doświadczeniem traumy wojennej.*

Wiele organizacji pozarządowych, w tym Fundacja Kościuszkowska w ramach programu Teaching English in Poland, podjęło działania zmierzające do

wyposażenia nauczycieli, edukatorów, trenerów w kompetencje interkulturowe niezbędne do pracy w wielojęzycznej i wielokulturowej klasie i grupie. Poniżej kilka przykładów materiałów i programów oferujących nauczycielom narzędzia wspierające kształcenie dzieci uchodźczych.

„Śladami słów i kultur. Spacerownik miejski. Portfolio językowo-kulturowe”

Publikacja „Śladami słów i kultur. Spacerownik miejski. Portfolio językowo-kulturowe” autorstwa Urszuli Majcher-Legawiec adresowana jest do nauczycieli, którzy poszukują inspiracji do pracy w klasie wielokulturowej i wielojęzycznej. Spacerownik powstał w ramach projektu pt.: New ABC – Networking the Educational World: Accross the Boundaries for Community Building. Publikacja wraz z przewodnikiem metodycznym dostępna jest na stronie: <https://interkulturalni.pl/publikacje/>. Zawiera 43 karty pracy oraz 15 kart pustych, które mogą zostać zaprojektowane przez uczestników procesu integracji w dowolny sposób. Karty odwołują się

do uniwersalnych wartości i miejsc wspólnych wielu kultur, aktywizują, stanowią inspirację, a nie zobowiązanie oraz określają kierunek działania, a nie sposób jego realizacji. Karty można używać dowolnie. W ten sposób powstanie unikalny, spersonalizowany zestaw kart – indywidualne lub grupowe portfolio językowo-kulturowe. Każda karta realizuje kilka funkcji jednocześnie, a wśród nich jedną funkcję prymarną, jak na przykład:

- zapewnia widoczność wszystkim grupom/osobom oraz podkreśla ich obecność w środowisku szkolnym – szczególnie zadbano o widoczność osób, dla których język polski nie jest pierwszym językiem ojczystym, a kultura polska nie jest pierwszą kulturą;
- stwarza możliwość każdemu uczestnikowi do zaprezentowania swoich działań w dowolnym języku, z uwzględnieniem ważnych dla niego elementów kultury, religii i tożsamości, także w sposób pozawerbalny;
- wzmacnia kompetencje językowe/komunikacyjne i kulturowe oraz obywatelskie każdego uczestnika, bez względu na pochodzenie, pierwszy język i pierwszą kulturę;
- pozwala wziąć pod uwagę perspektywę wielu grup i wielu uczestników, poznać ich potrzeby i zmapować wędrówki (doświadczenia) uczestników (niektóre karty mają potencjał diagnostyczny);
- wprowadza elementy edukacji lokalnej i/lub regionalnej, rozwija kompetencje obywatelskie i wrażliwość społeczną;
- oswaja tabu i trudne emocje oraz wspomnienia;
- prezentuje podejście „pracujemy z grupą i w grupie nad włączaniem”.

Model integracji edukacyjnej w szkołach przyjmujących uczniów-migrantów

Model został opracowany w Centrum Edukacji Obywatelskiej na podstawie analizy wyników badań prowadzonych w polskich szkołach oraz dobrych praktyk i doświadczeń szkolnych. Jest odpowiedzią na potrzebę uporządkowania myślenia o zadaniach związanych z integracją uczniów-imigrantów w szkołach. Uwzględni istotną dla każdego ucznia

i każdej uczennicy potrzebę sukcesu edukacyjnego. Impulsem do jego opracowania było pojawienie się w szkołach dużej liczby uczniów i uczennic z Ukrainy, jednak co do zasady wspiera szkoły w diagnozie wyzwań w zakresie integracji wielokulturowego środowiska szkolnego, planowaniu działań ułatwiających pracę nauczycielom i opracowaniu procedury sukcesu dla każdego ucznia: tak polskiego, jak i cudzoziemskiego. Uniwersalność modelu opiera się na założeniu, że kluczem do integracji jest odpowiedź na podstawowe potrzeby uczniów – niezależne od ich narodowości, kultury, kraju pochodzenia: potrzeby emocjonalne, społeczne i w zakresie uczenia się.

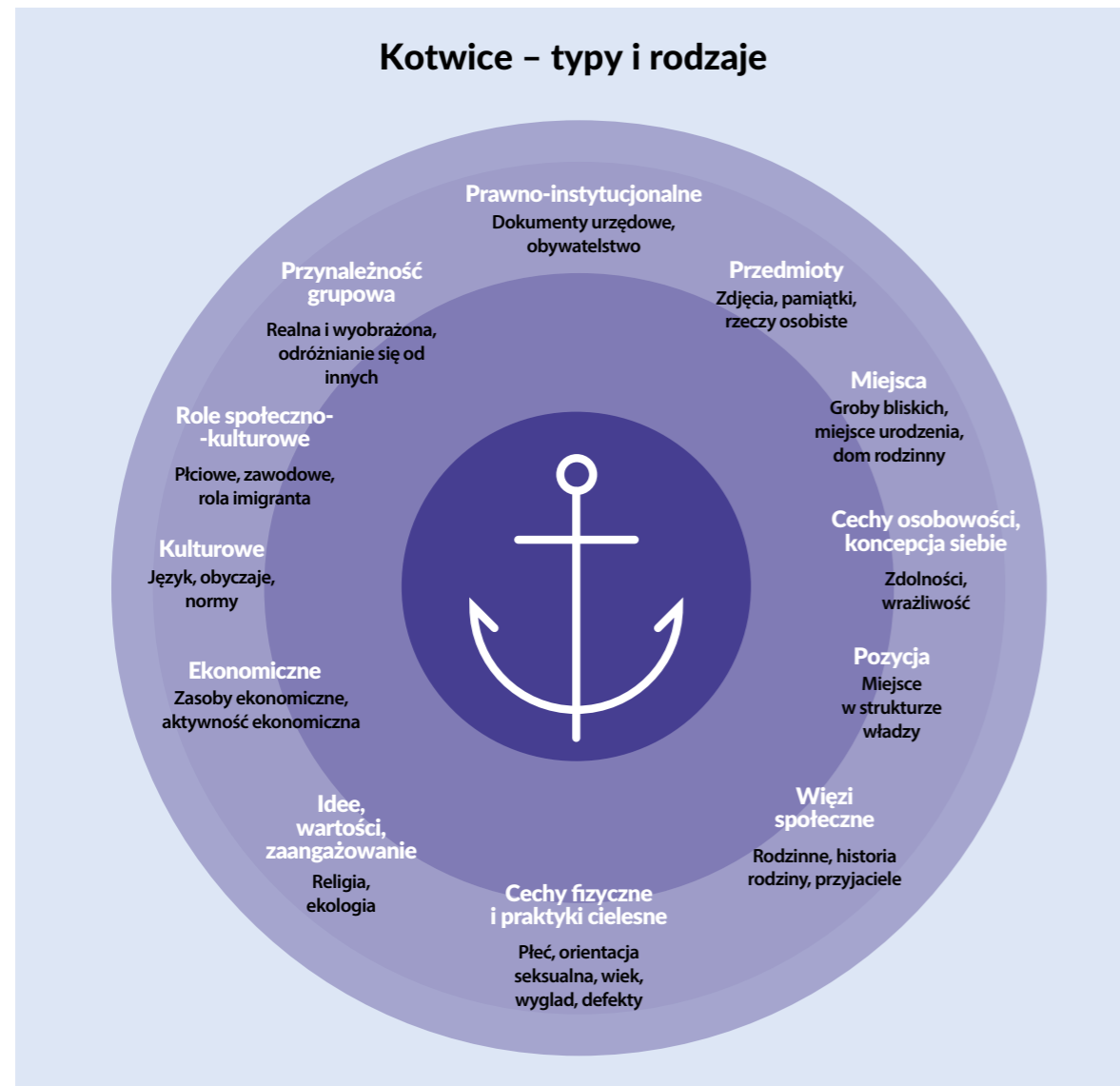
Model opracowany przez CEO może być wykorzystywany:

- przez ekspertów edukacyjnych do planowania wsparcia dla szkół;
- przez dyrektorów do diagnozy sytuacji i planowania działań placówki;
- przez nauczycieli w analizowaniu pracy z klasą i planowaniu własnego rozwoju⁷.

Teoria kotwic i kotwiczenia (się) – inspiracja w integracji

Ciekawą inspiracją dla procesu integracji jest teoria kotwic i kotwiczenia (się) sformułowana przez Aleksandrę Grzymałę-Kazłowską. Koncepcja nie daje gotowych odpowiedzi, jednak dla refleksyjnej praktyki będzie bardzo ważnym punktem odniesienia w planowaniu procesu integracji. Kotwica jest w koncepcji tej autorki metaforą procesu definiowania siebie i swojej tożsamości w społeczeństwie i kulturze, a zakotwiczenie społeczne rozumiane jest przez nią jako „poszukiwanie przez jednostkę istotnych dla niej punktów odniesienia i oparcia, które pozwalają jej osiągnąć relatywną psychospołeczną stabilność w otaczającej ją rzeczywistości”⁸. To, że wykorzystujemy znane nam kotwice, pozwala nam odnaleźć swoje „miejsce w świecie”. Grzymała-Kazłowska wyróżnia kilka typów kotwic.

Proces kotwiczenia się jest wielowymiarowy. Dotyczy między innymi obszaru tożsamości, kultury, emocji a nawet wyborów estetycznych. Zmiana wywołuje potrzebę przystosowania się, a ta z kolei wymaga działania, stabilizacji i więzi społecznych.

Rysunek typów i rodzajów kotwic. Źródło: Aleksandra Grzymala-Karlowska. Od tożsamości i integracji do społecznego zakotwiczenia – propozycja nowej koncepcji teoretycznej [w:] CMR Working Papers, nr 64/122, maj 2013, s. 12.

Osoby w sytuacji migracji czy uchodźstwa opierają się na zasobach osobistych, rodzinnych oraz istniejących i dostępnych im strukturach społecznych i instytucjonalnych. Takim zasobem, w pewnym okresie życia człowieka, w naturalny sposób jest szkoła. Jeśli realizuje świadomie i konsekwentnie działania integracyjne może odegrać ogromną rolę w procesie włączania dzieci i młodzieży w sieć powiązań, która buduje wspólnotę szkolną, lokalną i – w szerszej perspektywie – społeczność. To, jakie funkcje zostaną zaktualizowane w konkretnym przypadku zależy od kreatywności uczestników zajęć i facylitatorów, a także od potencjału miejsca oraz doświadczeń i skojarzeń osób facylitujących proces integracji.

Rezyliencja i jej znaczenie dla procesu integracji

Rezyliencja jest umiejętnością, która daje jednostce ochronę – wspiera funkcjonowanie i dobrostan. Jednocześnie stwarza szansę rozwoju, zwłaszcza przy wsparciu społecznym - pomimo zewnętrznych trudności. Uważne i przemyślane działania w zakresie wsparcia psychospołecznego i integracji mogą prowadzić do powstania relacji opartych na zaufaniu. Kluczową rolę przypisujemy w tej koncepcji osobom dorosłym, które muszą zbudować swoją wiarygodność w oczach uczestników. W szkole wielokulturowej mogą to być nauczyciele, ale także asystenci międzykulturowi (którzy znają język i kulturę kraju pochodzenia dziecka oraz język i kulturę kraju pobytu/edukacji). Zajęcia grupowe, realizowane

wspólnie w środowisku zróżnicowanym językowo i kulturowo mogą poprawić samopoczucie każdego uczestnika dzięki zaangażowaniu w realizację zadań dostosowanych stopniem trudności do możliwości intelektualnych i psychofizycznych. Poczucie włączenia i przynależności pomoże uczestnikom odbudować poczucie sprawstwa, wzmocni więzi społeczne i zapewni poczucie zbiorowej tożsamości. Budowanie rezyliencji zaczyna się jednak w domu. Dlatego tak ważne dla procesu integracji mogą być relacje rodzinne – wsparcie rodziców jest składową dobrostanu dziecka. Z tego też względu warto zwrócić uwagę na programy wspierające rodziców i rodzinę oraz popularyzować je w szkole. Holistyczne podejście w edukacji zaznacza się w projektach realizowanych przez Fundację Understanding:

- „Dobrostan w szkole” – projekt, w ramach którego opracowano metody i narzędzia edukacyjne dotyczące odporności psychicznej dla nauczycieli i dzieci szkolnych (m. in. poradnik odporności psychicznej i multimedialny pakiet szkoleniowy dla nauczycieli)?;
- „Komunikacja budująca zrozumienie” – projekt mający na celu dostarczenie narzędzi do zmiany kulturowo-społecznej w podejściu do konfliktu, także międzykulturowego¹⁰;
- „Odporność psychiczna dla rodziców” – projekt wzmacniający odporność rodziców i dzieci, w ramach którego powstał podręcznik dla rodziców oraz ćwiczenia i narzędzia dla rodzin (rodziców i dzieci)¹¹. Źródłem wielu inspiracji i narzędzi (dostępnych w kilku językach) jest – warta polecenia – strona poświęcona zdrowiu psychicznemu i wsparciu psychospołecznemu: www.mhpsmsp.org/en/activity/relevant-guidelines-standards-and-tools-support-implementation-10#page-1.

Podsumowanie

Zaproponowane narzędzia, koncepcje i instrumenty wsparcia procesu integracji to propozycja dla nauczycieli, których celem jest obniżenie lęku i niepokoju u dzieci i młodzieży oraz wsparcie ich dobrostanu psychospołecznego. W polecanych publikacjach i miejscach w sieci nauczycielki i nauczyciele znajdują między innymi odpowiedzi na pytania: jak pracować z trudnymi emocjami, jak krok po kroku pomagać

dzieciom po traumatycznych doświadczeniach tak, aby ułatwić im funkcjonowanie i uczenie się w nowej rzeczywistości, jak budować sprawczość u dzieci, w tym także dzieci z doświadczeniem migracji i uchodźstwa. Kluczową postacią w procesie integracji jest facylitator, którym może być nauczyciel/nauczycielka i/lub asystentka międzykulturowa/asystent międzykulturowy. Są to osoby odpowiedzialne za tworzenie dobrych relacji. W budowaniu relacji muszą pamiętać o kilku ważnych zasadach gwarantujących dobry przebieg procesu integracji, które można by sformułować następująco:

1. pamiętaj o podstawowych kwestiach: bądź kulturalny, uśmiechnięty, zrelaksowany;
2. zwracaj się do uczestników po imieniu (zapamiętaj ich imiona!), bądź otwarty, uważnie słuchaj innych;
3. określ wspólny grunt, aby pomóc w stworzeniu relacji, zastosuj rozmowę towarzyską, żeby dowiedzieć się czy macie coś wspólnego (większość lubi rozmawiać na swój temat, a im większe i bardziej szczerze zainteresowanie okazujesz, tym bardziej prawdopodobne, że osoba się otworzy);
4. stosuj pytania otwarte, postaraj się odkryć drugą osobę (nawet wspólna frustracja podczas stania w korku może zbliżyć cię do kogoś);
5. stwórz nowe, wspólne doświadczenia – okazją może być wspólna praca nad określeniem problemów, potem ich rozwiązywaniem (i rozwiązaniem) może pomóc w budowaniu więzi;
6. bądź empatyczny, staraj się zrozumieć innych i spróbuj popatrzeć na sprawy z ich perspektywy oraz rozpoznać ich emocje;
7. staraj się rozpoznać wyjątkowość każdej osoby: każdy uczestnik ma znaczenie, docenienie uczestnika ma wpływ na jego zaangażowanie w działania;
8. nie wymuszaj zaangażowania - ważne jest, żeby pozwolić ludziom być czasami mniej zaangażowanymi, ponieważ są różne typy osobowości i nie wszyscy mają zdolność do równego uczestnictwa przez cały czas (facylitator musi pozwolić uczestnikom odpocząć);
9. pamiętaj, że droga jest często ważniejsza niż cel i że *sharing is caring*.

Projekt SPREŻYNA, czyli wsparcie młodzieży z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym

Anna Machocka

Polski system oświatowy nigdy nie był, i nadal nie jest, przystosowany do przyjęcia do szkół osób uczniowskich, które nie znają języka polskiego w stopniu pozwalającym na naukę w tym języku. Odpowiedzią na tę lukę jest program „Sprężyna”, wspierający edukację młodzieży niepolskojęzycznej w I Społecznym Liceum Ogólnokształcącym „Bednarska”.

Program „Sprężyna” w I SLO

Pomysł na program „Sprężyna” zrodził się w 2010 roku. Z czasem rozwinął się w wewnątrzszkolny system przystosowania programu nauki w liceum do poziomu znajomości języka polskiego cudzoziemskiej młodzieży. Bardzo szybko zaczął obejmować kwestie integracji, budowania tożsamości (szukania swojego miejsca między różnymi kulturami) i tworzenia społeczności różnorodnej językowo, kulturowo i narodowo. Wychodząc od zajęć indywidualnych doszliśmy do systemu klas i grup, jednocześnie nie tracąc z oczu indywidualnego podejścia do każdej osoby uczniowskiej. Dostosowywanie systemu musi opierać się na rzetelnej ocenie trudności i problemów, umiejętności językowych i zebraniu wiedzy na temat sytuacji rodzinnej, osobistej dziecka, czy nastolatka.

Początkowo wsparcie dotyczyło kilkorga osób: dwóch uczennic z Tybetu, dwóch uczniów z Czeczenii i uczennicy z Białorusi. W roku szkolnym 2023/24 społeczność międzynarodowa szkoły liczy ponad

70 osób pochodzących z całego świata: Afganistanu, Iranu, Syrii, Tadżykistanu, Uzbekistanu, Czeczenii, Gruzji, Rosji, Białorusi i Ukrainy, Gwinei Francuskiej, Zimbabw, Chin i USA. 95 proc. młodzieży uczy się na tzw. miejscach dyrektorskich, bezpłatnych. Ideą szkoły jest ich społeczne zaangażowanie. A jednym z jej statutowych założeń - wspieranie edukacyjne osób z doświadczeniem migracji i uchodźstwa.

Dwa pomysły - młodzież niepolskojęzyczna w polskiej klasie i klasy międzynarodowe

W pierwszych latach istnienia programu mocno dążyliśmy do wdrażania młodzieży niepolskojęzycznej w naukę w polskich klasach. Zauważyliśmy, że problemy integracyjne nie wynikają tylko z kwestii językowych, czy kulturowych. Obserwaliśmy sytuację, w której nawet dobrze zintegrowana klasa, robiąca wspólnie różne rzeczy w ramach zajęć szkolnych (projekty, wydarzenia, wycieczki), nie tworzy więzi i przyjaźni między osobami pochodzącymi z różnych stron świata. Wyjątek

stanowiły osoby wychowywane przez polskie rodziny zastępcze. Młodzież z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym najchętniej przyjaźniła się międzyklasowo - sama ze sobą.

Momentem przełomowym stał się wybuch pandemii Covid - 19 i przejście szkoły w tryb pracy on-line i system nauczania hybrydowego. Młodzież niepolskojęzyczna w naszej szkole, tak samo jak właściwie w całej Polsce, masowo wypadła z systemu edukacyjnego. Zdecydowaliśmy, że w odpowiedzi na prośby organizacji pomocowych i wolontariuszy, musimy przyjąć do programu więcej osób i utworzyć pierwszą klasę międzynarodową. Po czterech latach takiego nauczania widzimy ogromne zalety tej decyzji. Mierząc się z trudami pracy w tak zróżnicowanych grupach młodzieży, cieszymy się obserwując rodzące się przyjaźnie i poczucie przynależności. W sprężynowej młodzieży wzmocniła się pewność, że są u siebie, nie są tylko gośćmi, nie są wyjątkami, a stanowią część społeczności.

Obserwujemy większą aktywność klas w życiu szkoły i wytworzenie realnej więzi między beneficjentami programu.

Integracja społeczności

Nie ma tematu trudniejszego niż proces prawdziwej integracji, tworzenie społeczności, nawiązywanie przyjaźni w środowisku różnorodnym językowo, kulturowo, religijnie. Młodzież bardzo szybko tworzy podziały My - Oni.

- My - znający rosyjski,
- My - znający angielski,
- My - doświadczeni przez czekanie na status uchodźcy,
- My - przyjeżdżający po wybuchu wojny,
- My - Muzułmanie,
- My - noszące hidżab,
- My - nienoszące hidżabu,
- My, czyli nie Polacy.

Nawet w społeczności tak otwartej na różnorodność, w której wartości demokratyczne i równościowe są elementem codziennego funkcjonowania, nie ma możliwości, żeby te i inne podziały nie ujawniły się, zanim wejdziemy do klas i rozpoczniemy pracę. Integracja w takich grupach młodzieży nie może przebiegać w sposób

naturalny dla osób zostających liderami grupy (dla grupy dominującej językowo, czy kulturowo), bo bardzo szybko okaże się, że część grupy zostaje wykluczona, lub sama się z niej wyklucza¹². W takiej sytuacji już drugiego i trzeciego września widać, że nie zaczynamy pracy z równego poziomu i niezależnie od tego, jak miła atmosfera panuje w klasie, różnice są już mocno zarysowane, a osoby kulturowo czy językowo obce znajdują się w podzbiorze. Unikanie przez dorosłych tego tematu i udawanie, że integracja klasy różnorodnej kulturowo wygląda tak samo jak w klasach polskich, może skończyć się integracyjnym fiaskiem. Sposoby radzenia sobie „Sprężyny” z problemami związanymi z integracją opierają się na trzech prostych krokach:

1. budowaniu spójnej opowieści o tym, jaka jest nasza szkoła, co to znaczy, że jesteśmy w niej razem;
2. wspieraniu osób uczniowskich w ich kompetencjach, budowaniu pewności siebie i sprawczości;
3. skupieniu na procesie grupowym.

Co się udaje?

Z każdym kolejnym rokiem udaje nam się włączyć społeczność szkolną w opowieść o wyjątkowej grupie różnorodnych ludzi, którą tworzymy. Kompetencje międzykulturowe, które kształcimy w naszej szkole to jedne z najważniejszych kompetencji przyszłości - przygotowanie do studiów, pracy, życia w środowisku międzynarodowym. Jesteśmy tu razem i uczymy się od siebie nawzajem. Ta narracja wymaga stałego bycia w kontakcie (nauczyciel-uczeń, uczniowie między sobą), ale też przygotowania wcześniej: jeśli wchodzisz w tę społeczność, zaczynasz naukę w naszej szkole, to wiesz, że zostaniesz przyjęty, ale również, że będziesz przyjmować. Integracja musi być procesem wielotorowym: wiem, kim jestem, wiem, kim jesteście, wiem, kim jesteście. Nie chodzi o dopasowanie się kogoś do innych, ale o odnalezienie swojego miejsca. Wspieramy wyłanianie się osób liderek wśród grupy międzynarodowej. Taka osoba wzmacnia głos osób, które nie czują się na tyle pewne siebie, żeby być słyszany. Udają się wymiany umiejętności - nie umiem dobrze mówić po polsku, ale znam angielski, arabski, ukraiński, mogę nauczyć Cię grać w piłkę, haftować, albo mówić

w innym języku, a Ty możesz pomóc mi z polskim, albo pracą domową z biologii. Ten sam proces równej wymiany, zamiast przyjmowania pomocy, może dotyczyć dorosłych - kadry: uczyć Cię systemu polskiej szkoły, a Ty wytłumacz mi, jak to wyglądało u Ciebie, żebym lepiej rozumiała Ciebie i uczniów z Twojego kraju. Pomagam Ci z polskim, a Ty pomóż mi z rosyjskim/ukraińskim, wymową imion, jak radzić sobie z formami grzecznościowymi czy idiomami. Takie podejście do wzajemnego uczenia się nie powinno opierać się na jednostkach, ale być częścią systemu. Nie ma lepszego sposobu na wspólne bycie niż wzajemność. Udają się wyjazdy dzięki odpowiedzialności każdej osoby. Klasa jest dzielona na grupy ze względu na zainteresowania naukowe. Grupy mają swoje obowiązki: przynoszenie wody ze studni, zmywanie, gotowanie, przygotowanie drewna na opał. Każdy jest równie zmęczony, równie odpowiedzialny, równie ważny. Praktyczne umiejętności, życiowe sprawy nie są determinowane przez poziom znajomości języka. Co więcej: bardzo często okazuje się, że osoby zablokowane przez język, mury szkoły, sytuację edukacyjną, czy hierarchię nauczyciel-uczeń, mogą wykazać się umiejętnościami, charakterem czy wytrzymałością. Udają się projekty realizowane w grupach mieszanych, pomyślane tak, żeby uczniowie niepolskojęzyczni byli niezbędni i żeby ich kompetencje kulturowe i językowe były przez grupę zauważone¹³. Projekty, które oparte są na jak najbardziej różnorodnym spojrzeniu na daną kwestię. Sukces takiego projektu zależy od zaangażowania osób najbardziej wyróżniających się w grupie¹⁴. Sport - tworzenie drużyn międzynarodowych i międzykulturowych, udaje się nawet bez wspólnego języka. Z naszych obserwacji wynika, że częściej taka aktywność dotyczy chłopców, ale siatkówka potrafi też mocno zaktywizować dziewczęta. Kluczowe jest rozpoznanie talentów. Jedzenie - wspólny stół, rozmowy o jedzeniu, wspólne gotowanie to zawsze inte-

gracyjny sukces - im bardziej różnorodna jest grupa, tym lepiej. W przypadku części osób, które na gotowaniu się nie znają, to też okazja do rozmów z rodzinami czy asystentkami kulturowymi. Smaki z dzieciństwa, domu babci, wakacji. Najgorsze posiłki w przedszkolach, najlepsze stodycze. Wokół tematu jedzenia pojawia się dużo emocji, ciekawości i otwartości. Zdarzyło nam się robić grilla w czasie kwietniowej śnieżycy. Na wyjazdach razem gotujemy i pieczemy nad ogniskiem. Przy każdej możliwej okazji rozwijamy kiermasz InterFood, z którego dochód klasa przeznaczona na cele charytatywne.

Co się nie udaje?

Z naszych doświadczeń wynika, że nie udaje się nic, co zakłada, że młodzież niepolskojęzyczna wśród polskiej grupy rówieśniczej przejmie inicjatywę, wykaże się energią i wyjdzie poza ramy tego, co pewne i umówione. Szkoła to lekcje. Ten porządek daje poczucie bezpieczeństwa i schemat, który umożliwia najczęstszą przez nas obserwowaną strategię: jak nie będzie mnie widać, to nie stanie się nic złego. Młodzież, która przychodzi do programu „Sprężyna” ze szkół publicznych, jest przyzwyczajona do takiego sposobu przetrwania w systemie. Dotyczy to również młodzieży i kadry pedagogicznej z Ukrainy. Podejście do szkoły, kursu, jako do przestrzeni wspólnej, wymaga odwagi, pewności siebie i otwartości. W większości systemów szkolnych, z których pochodzą „sprężynowe” osoby uczniowskie, nie istnieje wspólna odpowiedzialność za proces. Ścieżkę determinują decyzje władz politycznych (czy religijnych), dyrekcji szkół, nauczycieli, uczniów. Odpowiedzialnością tych ostatnich jest przestrzeganie reguł i niepodważanie decyzji. Osoby wychodzące z takiego systemu potrzebują dużego wsparcia w przemianie, jakiej oczekujemy. Bardzo często zmiana ta w ogóle nie następuje - jest pozorna. Efekt podejmowanych wysiłków jest jednak wspaniały. •

Anna Machocka Lektorka języka polskiego jako obcego, nauczycielka literatury, wychowawczyni, zmienniczka świata w I Społecznym Liceum Ogólnokształcącym „Bednarska”. Twórczyni i koordynatorka programu „Sprężyna” w I SLO wspierającego edukację osób niepolskojęzycznych. Ekspertka w zakresie budowania społeczności różnorodnej kulturowo. Wrażliwa szkoła jest możliwa.

“

Adaptacja okazała się dla mnie na początku bardzo trudna. Żyłam w wyparciu. W nowym mieście, w innej kulturze, tradycji i mentalności. Trudno jest do tego przywyknąć. Na początku rozmawiałam online jedynie z moimi znajomymi z Mariupola. Dopiero po czasie dotarło do mnie, że choć Internet jest oczywiście dobry, to ciągłe siedzenie w domu jest bardzo obciążające. Trzeba iść naprzód. Dzięki uczestnictwu w programie TEIP mój stan emocjonalny się ustabilizował.

Maria

ukraińska uczestniczka obozu EFC/TEIP w Olsztynku

Odnaleźć radość. Udział ukraińskich uczniów w obozach TEIP

Ulyana Buzenko

Tegoroczne obozy językowe programu Teaching English in Poland, organizowane przez the Kościuszko Foundation, stały się przykładem tego, jak wybór odpowiednich metod i form nauczania języka obcego wpływa na stopień efektywności jego przyswajania.

Zgodnie z tradycją programu TEIP, agenda obozów przewidywała zajęcia językowe podzielone na bloki tematyczne, odpowiadające różnym aspektom amerykańskiej kultury i stylu życia. Pomimo zmian w samym formacie tegorocznych zajęć, były one niezmiennie interesujące, efektywne i niejednokrotnie wywierały ogromne wrażenie na uczestnikach.

Wolontariusze i nauczyciele bez wątpienia odgrywali w projekcie ważną rolę. To kreatywni pasjonaci, zaangażowani w swoją pracę. Udało im się przekazać własne doświadczenia oraz różnorodne poglądy na życie za pomocą zajęć angażujących uczestników. To podejście znacząco poprawia wyniki w nauce języka obcego, ponieważ język wykorzystywany jest do opisywania życia codziennego, czyli sytuacji bliskich uczniom. Ponadto,

podejście do nauki języka obcego oparte na doświadczeniach, jest dużo bardziej interesujące niż uczenie się form gramatycznych czasowników bez praktycznego ich zastosowania.

W tym roku, w ramach obozów Teaching English in Poland, najpopularniejszymi zajęciami były te powiązane ze sztukami wizualnymi. Uczestnicy nie tylko rozwijali swoje kompetencje językowe, ale również szlifowali umiejętności artystyczne, których inaczej nie mieliby szansy rozwijać. Oczywiście uczyli się też języka angielskiego jako takiego – poznając terminologię związaną ze sztuką oraz zwroty potrzebne w codziennej komunikacji z nauczycielami i wolontariuszami.

Omawiając zajęcia z innymi uczestnikami słyszałam ten sam przekaz – wszyscy byli podekscytowani nauką i braniem udziału w zajęciach, które dają możliwość ćwiczenia sprawności językowych w rzeczywistych sytuacjach komunikacyjnych. Uczniowie poznawali j. angielski przez pryzmat takich zagadnień, jak: biznes, historia Nowego Jorku, zapobieganie przestępczości, etc.

Podsumowując, udział w tegorocznym obozie TEIP to fantastyczna okazja do rozwoju osobistego i poznania nowych ludzi – doświadczenie, którego nie zdobylibyśmy nigdzie indziej. Myślę, że mogę mówić w imieniu większości z nas, jeśli nie całej grupy: obóz TEIP był niesamowitym doświadczeniem. Jesteśmy za to bardzo wdzięczni!

Na oddzielne podkreślenie zasługuje rola, jaką udział w obozie programu Teaching English in Poland odegrał w życiu jego uczestników z Ukrainy. Dom, rodzina, przyjaciele, szkoła, ulubione kluby... – to rzeczy, które wielu z nich straciło przez wojnę.

Wiele osób widziało walki na własne oczy. Wewnętrznie roztrząskani ludzie próbują odbudować swoje życie na nowo, w obcych miastach. Dzieci i nastolatki wracają do nauki, do rówieśników i szukają aktywności, które sprawią im radość. To nie zawsze jest proste. Oto, co powiedziała 15-letnia Maria – jedna z osób uczestniczących w obozie: Adaptacja okazała się dla mnie na po-

czątku bardzo trudna. Żyłam w wyparciu. W nowym mieście, w innej kulturze, tradycji i mentalności. Trudno jest do tego przywyknąć. Na początku rozmawiałam online jedynie z moimi znajomymi z Mariupola. Dopiero po czasie dotarło do mnie, że choć Internet jest oczywiście dobry, to ciągłe siedzenie w domu jest bardzo obciążające. Trzeba iść naprzód. Dzięki uczestnictwu w programie TEIP mój stan emocjonalny się ustabilizował.

Nastolatki, które wybierają pozostanie w Ukrainie w obecnej chwili robią to świadomie. Przeżywają tę trudną sytuację na równi z dorosłymi i są gotowe wziąć odpowiedzialność za swoją przyszłość. Dzieci potrzebują wsparcia, zwłaszcza w czasie wojny. Chcą czuć, że ktoś może im doradzić, cieszyć się ich sukcesami. W końcu wciąż są dziećmi, gotowymi na poznawanie nowych i interesujących zagadnień. W związku z tym udział w takim projekcie jak program Teaching English in Poland może okazać się dla nich pewnego rodzaju terapią. •

Ulyana Buzenko Nauczycielka i badaczka. W Fundacji EFC wykorzystuje swoje doświadczenia w pracy administracyjnej. Lubi pomagać innym, podróżować i czytać. Interesuje się psychologią i rozwojem dzieci.

Przypisy

¹ Zdrowie psychiczne i wsparcie psychospołeczne MINIMALNY PAKIET USŁUG (MSP), wrzesień 2021, <https://mhpsmsp.org/sites/default/files/2022-06/MHPSS%20MSP%20Field%20Test%20Version%2015.06.22%20-%20POL.pdf>, s. 12.

² Takie zobowiązanie wprowadza m. in. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2020 r. poz. 1280 oraz z 2022 r. poz. 1594).

³ file:///C:/Users/Ula/Downloads/MHPSS_Essentials_UKR_polishv2-1.pdf

⁴ łac. resilire – odbić z powrotem, sprężyście odbić się.

⁵ R. Ryszka, Erlebnispädagogik – pedagogika przeżycia: doświadczenia niemieckie. Perspektywa niemiecka [w:] Edukacja przygodą. Outdoor i Adventure Education w Polsce. Teoria, przykłady, konteksty, red. E. Palamer-Kabacińska, A. Leśny, Wydawnictwo Fundacja Pracownia Nauki i Przygody, Warszawa 2012, s. 165-166.

⁶ Tamże, s. 166.

⁷ Model integracji edukacyjnej w szkołach przyjmujących uczniów-migrantów, publikacja dostępna online: http://bm.amu.edu.pl/resources/2022_model_integracji_educacyjnej_w_polskiej_szkole_CEO.pdf, s. 1.

⁸ Aleksandra Grzymała-Każłowska, Od tożsamości i integracji do społecznego zakotwiczenia – propozycja nowej koncepcji teoretycznej [w:] „CMR Working Papers”, nr 64/122, maj 2013, publikacja dostępna online: https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2016/10/WP_64122_2.pdf, s. 1.

⁹ Materiały wkrótce na platformie edu.understanding.pl;

więcej: <https://understanding.pl/fundusze-eog/dobrostan-w-szkole/>

¹⁰ Materiały wkrótce na platformie edu.understanding.pl;

więcej: <https://understanding.pl/fundusze-eog/mediacje-w-szkole/>

¹¹ <https://psychologicalresilience.eu>

¹² Przykład: jeżeli młodzież postanawia poznać się wychodząc razem na imprezę, czy spotykając się „na mieście” - jest pewne, że na spotkanie nie przyjdą osoby z doświadczeniem uchodźczym. Brak poczucia bezpieczeństwa sprawia, że rodziny rzadziej wypuszczają dzieci/młodzież z domu.

¹³ Najprostszym sposobem jest konieczność skorzystania ze źródeł informacji dostępnych w językach innych niż polski, angielski, a znanych osobom niepolskojęzycznym w danej grupie.

¹⁴ Dla grup dzieci i młodzieży młodszej (szkoła podstawowa) polecam webinarium pt.: „Model edukacji międzykulturowej WISE- praktyczne narzędzie do wzmacniania integracji w wielokulturowej klasie”; dostęp www.forummigracyjne.org

The Kosciuszko Foundation Inc.

Fundacja powstała w 1925 roku w Nowym Jorku. Od prawie stu lat udziela stypendiów młodzieży i naukowcom z Polski i USA. Prowadzi działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziejów kultury i nauki polskiej, organizując wystawy, koncerty i konkursy. Promuje polską sztukę za granicą. Upamiętnia postać Tadeusza Kościuszki – wybitnego generała, powstańca, przywódcy – polskiego emigranta w Ameryce.

Fundacja Kościuszkowska Polska

Fundacja działa od 2010 roku. Wspiera intelektualną, naukową i kulturową wymianę pomiędzy Polską a Stanami Zjednoczonymi. Organizuje wydarzenia kulturalne i współorganizuje wyjazdy naukowców i artystów na stypendia oraz przyjmuje studentów amerykańskich. Organizuje konkursy i uczestniczy w wyborze laureatów nagród The Kosciuszko Foundation dla wybitnych lekarzy (Nagroda Bohdana i Zygmunta Janczewskich) i naukowców (FamLab). Dbą o naszą wspólną polsko-amerykańską historię. Flagowym programem jest Teaching English in Poland.

Dowiedz się więcej na:

www.thekf.org

facebook: @FKPoland, @thekf.org